

Szerkesztőbizottsági tagok:

Ács Károly, Herceg János, Majtényi Mihály, Olajos Mihály, B. Szabó György.

Felölős szerkesztő: Majtényi Mihály.

SINKÓ ERVIN:

Kísértet járja be Európát* Szubjektív előszó

Tart a harc. Jugoszlávia sorsa forog kockán. Jugoszláviáé? Igen. De az ő sorsával együtt, az ő sorsától elválaszthatatlanul dől el hosszú hosszú időre magának az emberi életnek — az emberi emberéletnek ügye is. Az, hogy belátható időn belül megvalósítható-e az emberek közötti viszonylatban az emberi, vagy megint egyszer lekerül a történelem aktuális napirendjéről. Az, hogy az erőszak, az erősebb joga maradjon-e egyetlen reális jog, az erőszak és a tőle elválaszthatatlan képmutatás és hazugság legyen-e uralkodó törvény vagy pedig az embernek a szabadsághoz és jóléthez, szépséghez és igazsághoz, mindenkinek, legnagyobbnak és legkisebbnek a békéhez és önmagához való joga.

Ezt dönti majd el ez az oly régi és új harc, melyben ma különleges historiai konstelláció következtében egy aránylag kicsiny balkáni országnak — a miénknek — jutott ki kéretilenül és elkerülhetetlenül a szerep, hogy az erőszakot erőszakként, a hazugságot pedig hazugságként leplezze le.

Mit keres a »szubjektív előszó« ezeknek az írásoknak a gyűjteménye élén, mikor annak a harcnak méretei és jelentősége mellett, melyről ezek az írások szólnak, minden szubjektivitás és szubjektív szempont csak privátügynek, érdektelennek tűnik?

Valami sokkal, sokkal nagyobbbró' van szó ebben a harcban mint rólam, róla vagy rólad. Ez igaz. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs személy szerint is, róla, rólam és rólad is szó, arról, ami nélkül személy szerint egyikünknek se volna érdemes, egyikünknek se maradna miért élni továbbra is. Az objektívnek és szubjektívnek, a nemzetinek és egyéninek, az összemberinek és nemzetinek ez az evidens azonossága adja meg ennek a harcnak morális pátozát, méltóságát, morális vonzását — azt, amire politikában ritkán lehet lelni — a humánus szépségét.

De még valami ered innen: az az erő is, mellyel ez a kis ország állni tudta és állni tudja ezt a mindennap új és új erőfeszítést megkövetelő, ellene indított harcot.

*A szerző rövidesen magyarul is megjelenő könyvének előszava.

»Polgári felfogás szerint erő az, amikor imperialista kormányok parancsainak engedelmessé válnak, a tömegek vakon vonulnak a mézszárszékre. A burzsoázia akkor tekinti erősnek az államot, ha az állami apparátus a maga egész erejével oda tudja dobni a tömegeket, ahová burzsoá kormányzók akarják. Minekünk mások a fogalmaink arról, hogy mi az erő. A mi felfogásunk szerint az állam ereje a tömegek öntudatosságától függ. Az állam akkor erős, ha a tömegek tudnak mindenről, ha mindenről ítéletet alkothatnak és mindent tudatosan cselekszenek.«*)

Ezt az októberi forradalom dramatikus napjaiban Lenin mondta. S ezeknek a mondatoknak igazságát 1941 óta nap nap után mind meggyőzőbben bizonyítja Jugoszlávia. Hogy az állam erejének e lenini értelmezése valóban helytálló, arra bizonyíték az is, hogy 1948 június óta ez a kis ország megint egyszer meglepte a maga erejével a világot és az életére törő ellenséget.

Leírtam a szót: életére törő ellenség. És az, hogy ezt leírva természetesen a Szovjetunió kormányára kellett gondolnom, mint a szocialista Jugoszlávia ma legelszántabb és legveszedelmesebb ellenségére: ebben a tényben bennefoglaltatik az értékeknek és reményeknek az a katasztrófális összeomlása s az emberiség haladásba vetett hitének az a mély válsága, melyet 1948 június hónapjától kell keltezni. Az, ami 1948 júniusában robbant ki s folytatódik azóta egyre fokozottabban, az mind elutasíthatatlanabb egyértelműséggel és mind parancsolóbban állít minden gondolkodó embert új megoldások, új távlatok keresésének szükségére elé.

Ma már nyilvánvaló, hogy 1948 júniusa és mindaz, ami azóta játszódik le, szemelláthatóan a Szovjetunió egész belső és külső, gazdasági és szellemi politikájában, az csak betetőzése egy már régóta tartó, már régóta ez irányba fejlődő folyamatnak. S mégis, kicsoda forradalmár állíthatja, hogy 1948 júniusa s még azután is meglehetősen hosszú ideig mindaz, ami követte, nem érte megrázó meglepetésként?

S mind sűrűbben felhangzott és felhangzik a kérdés: hogy van az, hogy 1948 júniusáig semmit se vettünk észre az orosz forradalom elkorcsulásának és eltorzulásának félelmes folyamatából, hanem egész addig feltétel nélkül helyeseltünk mindent, ami történt s mindent, ami nem történt a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének területén?

Elvakultság volt, vakság és semmi más?

Igaz a feltétel nélkül való helyeslés, de nem igaz a vakság.

Ez ép a különös és ez az, amiről igenis ideje beszélni, tárgyilagosan és egyben a szubjektivitás végső intim őszinteségével.

Nem igaz a vakság. A magam részéről ma is birtokomban lévő dokumentummal igazolhatom a feljegyzésekkel, amelyekkel a Szovjetunióban töltött években, 1935-től 1937-ig nap nap után rögzítettem papírra, amit ott láttam, hallottam és gondoltam. Benyomásokat utcáról, eseményekről, intézményekről, emberekről, találkozásokról és beszélgetésekről. Böngészve ezek közt a terjedelmes, akkori orosz újságokból vett kivágásokkal meglehetősen gazdagon illusztrált naplójegyzeteim közt, ma megdöbbsz, hogy mennyire megláttam a negatív s a több mint negatív jelenségeket, hányszor megesett, hogy borzadva hőköltem meg a

*) Lenin: Izabrana Djela II, I. könyv, 234. oldal.

szovjet valóság egy-egy ténye előtt. S nemcsak én. Feljegyzéseim tanúsága szerint egy-egy óvatlanul vagy épen bizalmasan elejtett szóból bizonyossággal lehetett következtetni arra, hogy nemcsak velem volt így, hanem másokkal is. Joggal mondhatnám: nem hiszem, hogy bárki is kivétel lett volna.

Nem, a vakság tehát nem igaz, de igaz, hogy jelen volt a feltétlen helyeslés magatartása.

Hogyan volt ez lehetséges? Úgy, hogy minden kis és nagy vagy nagyon nagy részlethiba ellenére is a négybetűs rövidítés a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségét jelentette. Nem hinni a Szovjetúnióban úgy tűnt, egyet jelent nem hinni magában az egyetlen történelmi erőben, mely szabadulást képes hozni és képes emberségesebb világot teremteni: a forradalomban. Elveszteni a Szovjetúnióban való hitet a harcok számára azt jelentette, hogy kihull a harci sorból és tehetetlen, meddő, okoskodó nézővé süllyed.

Nem az volt a kérdés, hogy tudsz-e valami emberségesebbet, szebbet, tökéletesebbet kigondolni, mint amilyen a Szovjetúnió valósága. A kérdés az volt, hogy a meglévő valóságok között van-e valami, ami tökéletesebb, van-e valami, ami inkább lehetséges kiút a praehisztórikus kapitalista és apokalyptikus fasiszta sötétségből. S nem lehetett kétség, látnivaló volt, hogy ha egyáltalán van materiálisan létező hatalom, mely szembe tud helyezkedni a világot sötétségbe és vérbe borító triumfáló bestiával, akkor az csakis a Szocialista Szovjetek Köztársaságának Szövetsége. Konkrétan: Horthy-Magyarországon vagy Alekszandar Jugoszláviájában lehetett-e remélni valahonnan máshonnan reális segítséget, látszott-e közelben és távolban más reális remény, mint az, amit a Szovjetúnió jelentett?

Nem vakságról, hanem feltétlen helyeslésről volt tehát szó. S ehhez hozzá kell tenni még egy megállapítást: akkor ez a magatartás nem is volt tévedés. Objektív és szubjektív nem volt más harcok magatartás lehetséges. Minden forradalmár számára akkor tragédiát jelentett — nemcsak az ő személyes tragédiáját, hanem magáét a forradalomét — ha arra a meggyőződésre kellett jutnia, hogy a Szovjetúnió ellenében az ő oldalán van az igazság. Trockij neve meggyőző bizonyíték.

Így történt, történelmi szükségszerűségek könyörtelen összejátéka folytán, hogy kialakult a kommunisztának az a típusa, aki nem vak, de mert hívőnek kell lennie, azért mindennek, ami a Szovjetúnióban történik és nem történik, eleve valami mélyebb és magasabb értelmet akart és tudott tulajdonítani. Minden kritikus gondolat, aggodalom és kétség, ami akadályozza a feltétlen helyeslésben és a kellő lelkesedésben, önváddá vált, vakság, elmaradottság, kishitűség és gyengeség vádjává, önmagával szemben. Senkinek se engedte meg és legkevésbé saját magának az eretnek kritika leghalkabb rezdülését sem a Szovjetúnióval szemben.

Ezúttal nem azokról beszélek, akik a szovjet titkosrendőrségtől rettegtek. A forradalmárokról szólok, akik könnyebben tudtak volna meghalni, mint élni úgy, hogy kételkedjenek az egyetlen reményben, a Szovjetúnióban. S a Szovjetúnió valósága kemény, ó, rettenetesen kemény próbákra tette a feltétlen helyeslésnek ezt az akaratát. És a próbát, a legkeményebb próbát is megállta a meggyőződés, hogy senkinek sincs joga ahhoz, hogy igaza legyen a Szovjetúnióval szemben, s még kevésbé ahhoz, hogy csorbát ejtsen a Szovjetúnió presztízsén, mely mindennek ellenére a forradalom és a forradalmi erő presztízsével azonos.

Tudok egy esetről, mely eléggé jellemző. Ép azért, mert a hőse nem valami kimagasló, nem is jelentékeny személyiség. Csak egy szürke kis sorkatona volt az, akiről itt szó van. Párttag, évek óta él Moszkvában, ahol szobrászsnóként többek között a moszkvai »Forradalom Múzeuma« számára Kalininnek, Liebknechtnek és — Radeknek a szobrát készítette el. Feleségül megy egy orosz szobrászhoz. Súlyosan megbetegszik, egy évig beteg, nem tud kigyógyulni, mikor egy napon végzést kézbesítenek neki, hogy huszonnégy órán belül el kell hagynia a Szovjetunió területét. Hiába párttag, hiába hogy orosz állampolgárnak a felesége s hiába mutat magára: nézzenek rám, belehalok, ha ebben az állapotban vonatra tesznek. S Bécsbe megérkezik és másnap már halott. Őrzöm a levelet, melyet bécsi barátom írt, akinél a fiatal asszony érkezése után megszállt. A levélből kitűnik, hogy a haldokló igyekezett meggyőzni vendéglátóját a Szovjetunió rendőrsége eljárásának »érthetőségéről«, magyarázta, hogy a Szovjetunióban nemrég zajlottak le a perek, a Szovjetunió ostromolt vár, a Szovjetunió az emberiség és ép az emberiség érdekében kénytelen messzemenő, a felületes szemlélő számára sokszor embertelennek tetsző óvatossági rendszabályokra. Így vitatkozott vendéglátójával s legfőbb gondja, minden igyekeve arra irányult, hogy mentse azoknak a presztizsét, akik eltépték a férjétől és a halálba küldték.

Az áldozat, Boriskának hívták, történetesen a húgom volt. S én, akit Párisban ért hirtelen halálának híre az említett levéllel, tökéletesen megértettem, hogy bizonyítani igyekezett mindennek az elkerülhetetlenségét s a magasabb értelemben vett szükségességét, ami a Szovjetunióban történik. Én is ezt tettem, mind ezt tettük, mindnyájunknak csak ezt lehetett tenni, akár a húgunkról, akár a kiskorúak halálbüntetésének rendeleti úton való törvénybeiktatásáról, akár a moszkvai perekről, akár a zene és irodalom rendeleti úton való »termeléséről«, akár az olyan vad mesékről volt szó, mint az, hogy Buharin ötlete meg öreg háziorvosával a tüdőgyulladásban megbetegedett Makszim Gorkit. S akkor is ezt tettük, mikor Sztálin a Hitlerrel kötött paktummal lepte meg a világot.

Senkinek sem volt szabad igazának lenni a Szovjetunió presztizse sérthetlenségének rovására.

Tudnék még felsorolni eseteket, de ezt csak úgy lehetne, ha neveket is megneveznék s ennek még nem jött el az ideje. Ennyi is elég a nem vak és mindennek ellenére feltétlenül helyeslő kommunista magatartásról a Szovjetunióval szemben. Ezt kell szeme előtt tartania annak, aki majd egyszer méltatni akarja annak a szellemi forradalomnak a jelentőségét, mely 1948 júniusával kezdődik s amelyet Jugoszlávia második forradalmának az elnevezése illet meg.

Történelmi változás csak akkor érdemli meg, hogy forradalomként értékeltesék, ha bilincseket tör és olyan kötelekeket tép szét, melyek az emberi fejlődés akadályaiává váltak. Bilincseket és kötelekeket, melyek az embert — tehát nemcsak a termelő erőket, hanem az emberi gondolatot is akadályozták.

A forradalom tehát ha forradalom, akkor nemcsak gazdasági és politikai, hanem az emberi emancipáció folyamatát is meggyorsítja.

»Egy lény akkor válik a maga számára önállóvá, ha megáll a maga lábán és csak akkor áll a maga lábán, ha létét saját magának köszönheti.«

Így határozta meg Marx, hogy érti ő a politikain és gazdaságin is túlmenő emberi emancipáció fogalmát. Azt jelenti tehát az emancipált ember, hogy nem kellene neki más istenek, nem tűr már más autoritást, mint a maga megvilágosodott, embertelen félelemektől felszabadult öntudatát.

Az emberi emancipációnak ezt a marxi definícióját elfogadva, nem fér kétség hozzá, hogy nálunk 1948 júniusával a szellemi felszabadulásnak az emberi emancipáció felé tartó, tudatos és harcoss forradalmi folyamata indult meg. Azóta nap nap után nő a saját kíméletlenül bíráló gondolatainkhoz való bátorságunk. Mindig kevésbé riadunk vissza attól, hogy a tényeket magunk és mások előtt világosan és hangosan nevükön nevezzük. Minden gondolatunkat merjük már következetesen végiggondolni a belőlük következő esetleges új megismerésektől való félelem nélkül. És mindig kevésbé tud ijeszteni bennünket a felismerés, hogy »saját lábunkon kell megállnunk« és hogy végső fokon »saját magunknak köszönhetjük létünket«.

Nincs ebben a mi országunkban egyetlen egy gondolkodó ember sem, aki saját személyén is, saját gondolatainak szabadabb és merészebb szárnyalásán is az öntudat e forradalmi felszabadulásának a valóságát nem élte volna és nem élné át.

Ez a szellemi forradalom sem egy elhatározásnak a szülötte. Ez is mint minden forradalom, fejlődési folyamatnak a szükségszerű eredménye. A feltétlen helyeslés magatartása a Szovjetúnióval szemben csak addig volt pszichológiailag lehetséges, amíg a Szovjetúnió kormánya fenn tudta tartani a folytonosság látszatát a Lenintől Sztálinig vezető úton. Addig volt csak a feltétlen helyeslés magatartása a Szovjetúnióval szemben pszichológiailag lehetséges, amíg hinni lehetett benne, hogy a Szovjetúnió kormányának célkitűzései kvalitatíve különböznek minden más és minden eddigi nagyhatalométól univerzális humanisztikus és morális tartalmukban. Ezt a látszatot fenn lehetett tartani mindaddig, míg a Szovjetúnió az egyetlen ország volt, amelyben volt szocialista forradalom. Amint azonban a Szovjetúnió kormánya szembekerült egy országgal, melyben győzött a forradalom, ez a konfrontáció akuttá tette a kérdést: szabad-e tovább is mindent helyeselni, amit a Szovjetúnió kormánya tesz, amikor a Szovjetúnió már nemcsak kapitalista államokkal, hanem a szocialista Jugoszláviával szemben is történelmi szerep betöltésére hivatott.

A mitikus és misztikus látszatot, hogy Sztálin birodalma Lenin forradalmi koncepcióinak történelmi megvalósulása, végzetes próbára tette a szocialista Jugoszlávia létezését. Amint maga a Szovjetúnió kormánya a maga cselekedeteivel félreérthetetlenül véget vet a mitikus és misztikus látszatnak, a feltétlen helyeslés magatartásának, mint forradalmi kötelességnek, megszűnnek a pszichológiai és a politikai előfeltételei. Félreérthetetlenül? Ép ez a kérdés. Van-e egyáltalán cselekedet, amely olyan értelemben félreérthetetlen, hogy kétséget kizáró leleplezőként hat?

Igenis van.

Az akkori perspektívában a moszkvai pereket, a Hitler-Sztálin paktumot, a Lengyelországon való osztozkodást, a finnek elleni háborút, a Csang Kai Sekkel való barátkozást stb., stb., az akkori perspektívában mindent lehetett kényszerű, az ellenséges világ nyomása által diktált s a

nagy cél érdekében elkerülhetetlen taktikai lépésekként interpretálni. A nagy-orsz terjeszkedési politikát Szahalintól és Mandzsuriától egész a Balkán félszigetig lehetett látszatnak felfogni, mely mögött szubsztanciálisan nem a nagy-orsz, hanem a szocialista forradalom terjeszkedésének és kiterjesztésének a szándéka húzódik meg.

Egy esetben azonban egyszerre megszűnik a »megmagyarázás«, illetőleg félremagyarázás minden lehetősége. Akkor, amikor a Szovjet-unió kormánya egy szocialista országgal szemben ugyanazt teszi, amit annakidején az orosz forradalommal szemben tettek Amerika, Anglia és Franciaország, mikor megkísérelték gazdasági és politikai blokáddal megfojtani. Szocialista nagyhatalom, mely szocialista ország szabadságára és életére tör, lehet nagyhatalom, de nem lehet szocialista. A logikának ez elől a kerülhetetlen következtetése elől nem lehet kitérni. Illetőleg lehet, lehet továbbra is bitorolni a szocialista nagyhatalom mitikus és misztikus látszatát, ha sikerül elhitetni, hogy igaz ugyan, mert letagadhatatlan a szándék: a szocialista nagyhatalom ki akarja terjeszteni uralmát a makacsul védekező országokra, de az nem szocialista, hanem magát csak szocialistának álcázó fasiszta ország.

Ami ma ennyire világos, nem volt az kezdettől fogva, sőt még jóideig, még hónapokkal a kezdet után sem. Még félévvel azután is, még Jugoszláviában is akadtak jóhiszeműek, akiket kísértett az évtizedek óta beidegzett magatartás: helyeselni a Szovjetunió kormányának. Nem azért, mintha azt hitték volna, hogy a Szovjetunió kormányának igaza van Jugoszláviával szemben. Ép ellenkezőleg, helyeselni azért, hogy kegyesen — mint a bibliában a lerészegedett pátriárkának meztelenségét — elföldjük a világ szeme elől a Szovjetunió kormányának gyalázatát, melyet akkor még mindig a szocialista nagyhatalom néven tiszteltünk.

Még 1949 január 22-én is, Szerbia Kommunista Pártjának második kongresszusán Titonak szóvá kell tenni a feltétlen helyeslés askétáinak, a tabu-imádóknak ezt a marxista speciesét.

»Elvtársak és elvtársnők, országunkban és országunkon kívül is vannak olyanok, akik ezt az ügyet nagyon tragikusan fogják fel. Anynyira tragikusnak tartják, hogy azt mondják, fel kellett volna áldoznunk nemcsak saját magunkat, de országunkat és harcunk vívmányait is, csak hogy megőrizzük a nemzetközi haladás mozgalmának egységét.«

Igaz, maga Tito is, még ekkor is, még mindig azonosítja a Szovjetuniót a »nemzetközi haladás mozgalmával«. S igaz az is, hogy még ekkor is, maga Tito is még mindig a »szocializmus táboráról« beszél és nem a nagy-orsz hódító politikának az étvágyáról, hanem »a szocialista országok« egymáshoz való viszonyáról és ebben látja a probléma lényegét.

De éppen ez — az, hogy már nem egy théoria áll az egyik oldalon szemben az egyetlen szocialista állammal, hanem, hogy a szocialista államok egymáshoz való viszonyáról van szó, tehát szocialista államnak szocialista állammal való peréről, — azzal, hogy Tito így formulázhatta meg a viszály lényegét, ezzel egyszerre megmutatta, hogy a történelemnek új szakaszába értünk, melyben a forradalmár számára érvényét veszti a Szovjetunióval szemben való feltétlen helyeslés addigi kategórikus imperativusa.

Eddig a Szovjetunió kormányának mindent szabad volt tennie és nem tennie s mindig számíthatott — ha nem is a kommunisták megértésére, de igen a hitére, hogy úgy kell lenni és úgy kell tenni, mint ahogy azt a Szovjetunió kormánya látja jónak. A történelemnek abban az új szakaszában, melyben a szocialista államok egymáshoz való viszonyának rendezése kerülhetett napirendre, mindez gyökeresen másképp alakul. Ugyanannak az ügynek érdeke, mely eddig feltétlen helyeslést írt elő, ebben a konstellációban megengedhetetlenné teszi ezt a magatartást. Ami egykor, még tegnap heroikus önmegtagadás is lehetett, az új konstellációban ugyanaz gyávaság, sőt árulás ép az ügy érdekével szemben. S Tito említett beszédében kimondja a felszabadító szót:

»Az ilyen magatartás a nemzetközi haladás mozgalmának legkevésbé sem volna segítségére, hanem, ép ellenkezőleg, szentesítene egy módszert, mely se nem marxista, se nem nemzetközi, s ez a jövőben óriási kárára volna a nemzetközi munkásmozgalomnak. Ki beszél ma arról, hogy be kell ismerni azt is, ami nincs? Mindenféle pipogyák, fél-marxisták és ingadozók, akik nem látnak messzebb az orruk hegyénél.«

Ezzel a szóval, azzal, hogy objektíve, a szocialista Jugoszlávia való-sága alapján lehetségessé, szükségessé és jogossá vált ezt kimondani s azzal, hogy nem akárki, hanem ép Tito mondta ki, az, aki bebizonyította, hogy amikor az ügy érdeke kívánja, tud feltétel nélkül helyeselni, rést ütött a szellem önkéntes börtönén. Kimondani ezt a szót, kezdetét jelentette egy új atmoszférának, melyben már lehetetlen az az állapot, mely a kommunistából a szovjet kormányhoz való viszonyában a fegyelem örve alatt a szellemi öncsonkításnak, önámításnak és önkínzásnak lovagját csinálta és olyan irtózatossá excessusokat eredményezett, mint amilyenek a vallomások a moszkvai és a moszkvaiakat követő perekben.

A viszály lényegére vonatkozó kérdésnek, mint a szocialista országok egymáshoz való viszonya problémájának ez a megformulázása rendkívül termékenynek bizonyult. Mert az így feltett kérdés már magában foglalta a forradalmi, a minden ködöt eloszlató és minden hazugságot kíméletlenül vallatóra fogó merész kérdést: nagyhatalom, mely egy, a szocializmust építő országhoz való viszonyában ellenséges, alattomos és gyilkos módszereket alkalmaz, vajjon az ilyen nagyhatalom nem csal-e, amikor magát továbbra is a nemzetközi haladás élén álló, szocialista nagyhatalomnak nevezi?

Tito felfedte és szóba foglalta a kérdést, melyet a konkrét történelmi térben és időben a szocialista Jugoszlávia létének történelmi ténye tett fel a Szovjetunió valóságával szemben. Jugoszlávia, a szocializmust építő forradalmi Jugoszlávia pusztá léte által vallatóra fogta, színvallásra kényszerítette a Szovjetuniót. A titói formulázásban már impliciten benne foglaltatik a felismerés, hogy mióta ez a Jugoszlávia élő, hatékony, konstruktív forradalmi valóság, a Szovjetunió kormányának cselekedetei már kommunisták szemében sem állhatnak többé kritikán felül. Sőt éppen kommunisták, valamint az emberi haladás minden tudatos híve, ennek a Jugoszláviának léte által kötelessé — képessé és kötelessé váltak a Szovjetunió kormányának kritikájára. A szocialista Jugoszlávia pusztá léte által a Szovjetunió kormányának cselekedetei tárgyilagos forradalmi kritériumnak lettek alávétve, épp cselekedeteinek szocialista tartalmát, szocialista kvalitását illetően.

Vajjon maga Tito tudta-e már akkor, hogy a Szovjetunió kormánya mily messze elkanyarodott a szocialista politikától s hogy épp ezért mily mértékben elviselhetetlen e kormány szempontjából a szocialista kritérium, melyet a szocialista Jugoszlávia léte jelent?

Vajjon maga Tito tudta-e már fél évvel a Határozat után, hogy a szocialista Jugoszlávia leigázásának, vagyis mint szocialista ország megsemmisítésének a szükséglete mint fogja arra kényszeríteni a Szovjetunió kormányát, hogy egyre durvább, egyre nyittabban erőszakos, egyre aljasabb módszerek alkalmazásával, saját cselekedeteivel maga leplezze le igazi mivoltát — azt, hogy az Október zászlóját és frazeológiáját csak hódító céljai érdekében bitorló, nagy-orosz terjeszkedési hagyománynak, a sötét ázsiai deszpotizmusnak és nem a lenini szocializmusnak az örököse?

Nem kétséges, hogy kezdettől fogva Tito többet tudott, mint amennyit akkor még kimondhatott. Már legelső nagy beszédében, melyet a »viszálynak« szentelt — 1948 december 28-án már elejt pár sokat jelentő és messzire előre világító súlyos szót:

»... e hajsza valódi okairól mindmáig nem akartunk sokat beszélni. Ma azonban már odáig fejlődött a dolog, hogy el kell mondanunk róla valamivel többet, — ha — érthető okokból — nem is mindent.«

Egy bizonyos: a három év óta tartó szembesítés a szocialista jugoszláv kritériummal hályogot tépett le a szemünkről. Látóvá tett és nemcsak a jelent illetőleg. Sok minden, ami a multban nyugtalanító, érthetetlen vagy magasabb, számunkra megfejthetetlenül rejtélyes szükségességnek látszott, vagy szerettük volna annak látni — ma már csöppet sem rejtélyes. A Szovjetunió mai cselekedetei, mint általában a cselekedetek, visszafelé is világítanak.

Tart a harc. Tito Jugoszláviája azonban már eddig is missziót töltött be, melynek az emberi haladás szempontjából való jelentősége csak idővel fog egész nagyságában szemmel láthatóvá válni. Akkor, amikor Jugoszlávia mai küzdelmének a mi számunkra máris életet formáló megismerései és a belőlük adódó következtetések egészen át fognak törni azon a máris ritkuló kődön, melyet a szovjet kormány propaganda-apparátusa borít szemekre és értelemre — és a saját politikai rendszerére. Egyideig valóban lehet élni a mult dicsőségéből, de ha a jelen valósága a multnak megtagatása, akkor váddá, leleplező és megsemmisítő váddá válik az elárult és bitorolt, multból táplálkozó presztizs.

Szocialista létével és szocialista léteért vívott állhatatos nehéz harcával Jugoszlávia felszabadítja az élő szocialista gondolatot és a teremtő szocialista akaratot attól a szörnyű súlyú szovjet hypothékától, mely ámitást, önámítást és szolgai képmutatást tenyésztett és tenyészt, minden szellemi szabadságot megfojt s megbénítja magát az emberit az emberben. Felszabadít tegnapi igazságoktól, amik ma már frázis-ronggyá és sötét babonává váltak s csak az inercia törvénye által kísértének tovább fejekben és szivekben.

Az ilyen kísérteteknek makacs az életük, de ha egyszer kiderül, hogy illúziókban éltünk, hihetetlenül meggyorsult a tőlük való felszabadulás folyamata. Így gyorsult meg nálunk is az első habozó, tétovázó lépések után ez a folyamat. Annyira, hogy tegnapi magunkra, tegnapi gátlásainkra és vakságainkra, a naivitásra, melytől oly nehezen tud-

tunk megválni még akkor is, mikor már valóban nem volt rá még csak ürügyünk se, ma már valósággal a történelmi távolság perspektívájából tekintünk vissza. Hogy minálunk ez a folyamat ilyen mértékben meggyorsulhatott, abban nagy az érdeme annak a szerfölött alapos felvilágosító tevékenységnek, amit Moszkva végzett ön maga ellen és végez a Jugoszlávia megsemmisítésére törő harcának szemérmetlen félreértelenséggel. Alaposan felnyílt a szemünk, Moszkva cselekedetei tanítottak meg rá, hogy az, amit ott hivatalosan még mindig szocializmusnak és internacionalizmusnak neveznek, sokkal inkább rokonságban van a bizánci teokráciával mint Marx és Lenin forradalmi univerzális és humanisztikus koncepcióival. Moszkva cselekedetei tanítottak meg rá, hogy felismerjük: nincs a szocializmusnak ma veszélyesebb ellensége, mint az a rezsim, mely Dzsingisz kán módszereit az inkvizíció vívmányaival kombinálja és ezt szocializmusnak, sőt a humor iránti érzék jellegzetes hiányával, kommunizmus felé való haladásnak nevezi.

Nem becsülöm alá tehát a szovjet-kormány érdemét abban, hogy alaposan megtanultuk, miféle tábor az, melyet ők az élenjáró Szovjet-unió szocialista táborának neveznek. De a lecke, amit kaptunk, nem hathatott volna ilyen egyértelműen, ha ellentétként nincs itt a talpunk alatt a mai, a mi Jugoszláviánk földje. Nem azért, mintha ez az ország, az intézményei és a rendszere tökéletes volna. Nem mintha bárki is állíthatná, hogy minálunk minden jó és szép. Rengeteget vérzett, gazdaságilag és kulturálisan még mindig elmaradott ország vagyunk. De tudjuk, mi az, amit nem akarunk és tudjuk emberi szépségét annak, amit akarunk s amit építünk s ami nap nap után biztosabb úton halad előre a megvalósulás felé.

Ebben a könyvben összegyűjtöttem írásaimat, melyek abból a szűkségletből fakadtak, hogy ne csak az ellenséggel, hanem saját illúzióimmal is leszámoljak. Közlöm őket abban a sorrendben, ahogy íródtak, 1948-tól máig. Nem hagytam ki az olyan gyermekdeden együgyű elmefuttatást se, mint a »Csendes szó a lármas hadjáratról«. Úgy gondolom, hogy az ilyen gyűjtemény érdeklődésre tarthat számot, mint adalék a kor dokumentációjához, amennyiben visszatükrözi azt, hogy milyen fokozatosan és fájdalmasan eszmél az ember a valóságra és a feladatokra, amelyek belőle következnek.

Zágreb, 1951. év szeptemberében.